

Vrijheid vraagt voorwaarden, geen slogans

Op 26 januari 2026 vond in de plenaire vergadering van het Vlaams Parlement een debat plaats over de vrijheid van onderwijs. De aanleiding voor het debat was een uitspraak van onderwijsminister Demir (N-VA) in een kranteninterview op 17 januari 2026. Ze suggereerde dat de vrijheid van onderwijs in de weg stond om de kwaliteit ervan te verbeteren. Op dat interview volgde onrust maar ook nuancering via sociale media, tegen een achtergrond van concrete dossiers zoals rationalisatie in het secundair onderwijs, interlevensbeschouwelijke dialoog en taskforces bij zogenaamd zwakke scholen. In die dossiers zou de sturing van het beleid botsen met de grenzen van artikel 24 van de Grondwet.

Dat debat toonde vooral één ding: iedereen heeft het over de vrijheid van onderwijs, maar niet iedereen bedoelt er hetzelfde mee. De ene denkt aan pluralisme en vrije keuze voor de ouders, de andere bedoelt autonomie van de leerkracht en nog anderen hebben een schild tegen de staat of tegen onderwijsverstrekkers in gedachten. Maar leerkrachten, ondersteunend personeel ... hebben geen boodschap aan semantiek wanneer het systeem kraakt. Daarom moeten we het debat terugbrengen naar de kern: vrijheid van onderwijs is pas iets waard als ze gedragen wordt door vertrouwen, ondersteund wordt door realistische randvoorwaarden en ook het personeel die vrijheid kan ervaren.

Artikel 24 van de Grondwet

De vrijheid van onderwijs is in België geen slogan, maar een grondwettelijk principe dat het onderwijslandschap vormgeeft. Artikel 24 bepaalt dat "het onderwijs vrij is" en dat de overheid die vrijheid niet vooraf mag inperken met preventieve maatregelen. Die vrijheid heeft twee kanten. Enerzijds is er de actieve vrijheid: in principe kan iedereen onderwijs inrichten en dus een school oprichten met een eigen pedagogisch project of levensbeschouwelijke inspiratie. Anderzijds is er de keuzevrijheid: ouders moeten vrij kunnen kiezen naar welke school ze hun kind sturen. Dat is de kern van onderwijsvrijheid: pluralisme, diversiteit en het recht om niet verplicht te worden tot één uniform staatsmodel¹. Maar artikel 24 bevat ook een belangrijke nuance: vrijheid is geen 'vrijheid blijheid'. De overheid mag voorwaarden verbinden aan publieke middelen omdat onderwijs ook een publieke opdracht is. Wie met belastinggeld werkt, legt verantwoording af en moet aantonen dat leerlingen, cursisten en studenten degelijk onderwijs krijgen. Daarom bestaan er bijvoorbeeld erkenningsvoorwaarden, minimumdoelen en inspectie. De organisatie, erkenning en subsidiëring van onderwijsinstellingen worden geregeld via wet of decreet. Onderwijsvrijheid is dus geen vrijbrief om kwaliteit te ontlopen, maar een kader waarin kwaliteit en pluralisme samen moeten bestaan. Dat vraagt een constante evenwichtsoefening: waar ligt de grens tussen legitieme publieke eisen en ongeoorloofde inmenging in pedagogische vrijheid? In de juridische interpretatie (onder meer door het Grondwettelijk Hof) wordt doorgaans benadrukt dat vrijheid van onderwijs ook pedagogische vrijheid inhoudt: scholen moeten ruimte hebben om zelf invulling te geven aan hun onderwijsproject. Tegelijk mogen overheden voorwaarden opleggen, zolang die niet zo ver gaan dat ze in de praktijk programma, methode en aanpak dicteren. Zodra regels tot in detail voorschrijven hoe lesgeven moet worden, verschaalt vrijheid en verschuift onderwijs naar uitvoeringswerk. Dat raakt rechtstreeks aan de werkvloer: professionele autonomie is niet alleen een principe, maar ook een voorwaarde om het beroep leefbaar en aantrekkelijk te houden. Artikel 24 verankert bovendien het recht op onderwijs en de kosteloosheid ervan tot het einde van de leerplicht. In het officiële onderwijs is er daarnaast de verplichting om tot aan het einde van de leerplicht keuze aan te bieden tussen erkende godsdiensten en niet-confessionele zedenleer. Daarom kunnen dossiers zoals interlevensbeschouwelijke dialoog juridisch gevoelig zijn. De vrijheid van onderwijs houdt dus een set publieke waarborgen in die de overheid niet zomaar kan omzeilen en tegelijk is het een bescherming tegen staatsinmenging en garandeert het pluralisme.

Zonder zuurstof geen kwaliteit

Het parlementaire debat over onderwijsvrijheid en kwaliteit ging vaak over de kernvraag: bouw je kwaliteit op met vertrouwen en professionele ruimte of met sturing die snel aanvoelt als wantrouwen? Vrijheid werd verdedigd als motor van kwaliteit omdat ze leerkrachten erkent als experts: professionals die hun aanpak kunnen aanpassen aan wat pedagogisch nodig is en die handelen vanuit vakmanschap. Die vrijheid hangt samen met vrije

1. Toen de vrijheid van onderwijs in de Belgische Grondwet werd ingeschreven (1831) was dat een reactie op de Hollandse periode waarbij de koning (versta de regering, de overheid dus) het alleenrecht had op het inrichten van het onderwijs en daar dus ook meteen de volledige controle over had.

keuze voor de ouders en met het vertrouwen dat de overheid zegt te hebben in schoolbesturen, directies en teams. Bestuur, ouders en schoolteam staan daarbij in een voortdurend dynamisch evenwicht. Ze zijn op elkaar aangewezen in het besef dat geen van hen zonder de anderen kan en dat niemand de vrijheid van onderwijs voor zichzelf alleen kan opeisen. Vertrouwen van de overheid is pas geloofwaardig als het zichtbaar wordt in haar beleid. Voor COC moet dat vertrouwen doordringen tot in de klas. Wie het beroep aantrekkelijk wil maken, kan de professionele autonomie niet voortdurend ondergraven. De echte brandhaarden liggen al lang ergens anders: bij het lerarentekort, de altijd toenemende werkdruk en het dalende respect voor het beroep. Vertrouwen mag geen slogan zijn, maar moet vorm krijgen in maatregelen die planlast terugdringen, hervormingen haalbaar maken en ondersteuning daadwerkelijk tot op de schoolvloer brengen. De klas mag niet langer de plek zijn waar altijd nieuwe opdrachten terechtkomen zonder extra tijd en middelen. Tegelijk hing de schaduw van de schoolstrijd en artikel 24 als dam tegen 'staatspedagogie' over de parlementaire discussie. Er klonk ook kritiek op bepaalde communicatie via de media die onderwijs snel tot politiek slagveld maakt. Onrust en verdeeldheid ondermijnen het draagvlak bij wie hervormingen moet uitvoeren. Vrijheid mag evenmin gebruikt worden om publieke verantwoordelijkheid af te bouwen. Vrijheid kan nooit betekenen: trek uw plan, met dalende kwaliteit en stijgende werkdruk. In de discussie hoorden we ook de roep naar meer vrijheid in de klas, weg van tussenstructuren, gekoppeld aan verantwoording: publieke middelen vragen ook publieke eisen. Dat kent een keerzijde. Vrijheid voor de leerkracht kan ademruimte geven, maar ook meer druk via resultaatsverplichtingen, standaardisering en responsabilisering zonder middelen. De minister erkende wrijving op concrete dossiers, koppelde kwaliteit aan een meer kennisgerichte koers en verwees naar extra ondersteuning. Voor COC blijft het cruciaal dat streven naar meer kwaliteit hand in hand gaat met waken over de werkbaarheid. Zonder genoeg personeel, tijd, omkadering en gerichte steun dreigt 'kwaliteit' neer te komen op meer controle, meer administratie en minder zuurstof in de klas.

Vrijheid met ruggengraat: vertrouwen dat je kan waarmaken

COC trekt uit het debat drie heldere conclusies. Ten eerste: vrijheid zonder middelen is schijnvrijheid. Autonomie in de klas klinkt mooi, maar is in de praktijk leeg als er te weinig collega's zijn, als ondersteuning ontbreekt, als voorbereidingstijd en echte professionalisering niet structureel ingebed zijn en als verregaande vormen van differentiatie een onhaalbare opdracht worden, zeker als didactische werkvormen worden opgelegd waarvan de effectiviteit in vraag kan worden gesteld. Ten tweede: vertrouwen moet blijken uit beleid, niet uit slogans. Dat betekent minder planlast, realistische timing en begeleiding bij elke hervorming met echte inspraak van wie het werk elke dag doet - samen school maken dus. Het onderwijsveld mag geen decor zijn voor persballonnen of week na week conflictcommunicatie. Onderwijs is een publieke dienst die stabiliteit en respect nodig heeft. Ten derde: kwaliteit verhogen kan niet door het beroep te reduceren tot uitvoeringswerk. Of de sturing nu komt van de overheid, van inspectie, van onderwijsverstrekkers of van allerlei 'tussenstructuren': zodra de professionele ruimte wordt dichtgetimmerd, verdwijnt vakmanschap en haken mensen af. De vrijheid van onderwijs verdient dus verdediging, maar niet als rookgordijn. COC kiest voor vrijheid met ruggengraat, gedragen door sterke publieke verantwoordelijkheid: een beleid dat personeel behandelt als professionals, dat scholen ondersteunt in plaats van afrekenen en dat hervormt met het veld, niet over de hoofden van de mensen in het veld heen. Dat is geen ideologisch detail, maar de kern van kwalitatief onderwijs en van een leefbare loopbaan. Professionele ruimte is geen luxe: het is een voorwaarde om mensen in het beroep te houden en om leerlingen, cursisten en studenten beter onderwijs te geven.

KOEN VAN KERKHOVEN //
SECRETARIS-GENERAAL COC

Vertrouwen van de overheid is pas geloofwaardig als het zichtbaar wordt in haar beleid. Voor COC moet dat vertrouwen doordringen tot in de klas. Wie het beroep aantrekkelijk wil maken, kan de professionele autonomie niet voortdurend ondergraven.

